

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

نگاهی دوباره به
روشها و فنون تدریس

موضوع:

پژوهش و آموزش: ۱۶ (کلیات: ۸۳)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۰۴۹

مسلسل انتشار (چاپ اول و بار چاپ): ۴۹۴۴

کتاب های دانشگاه باقرالمعلوم علیه السلام / ۱۳

خنیفر، حسین، ۱۳۲۸ -

نگاهی دوباره به روش ها و فنون تدریس / حسین خنیفر: تهیه دانشگاه باقرالمعلوم علیه السلام - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۱.

[۲۱۶] ص: ۱. مصور، نمودار. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۱۰۴۹. کتاب های دانشگاه باقرالمعلوم علیه السلام؛ ۱۳) (کلیات: ۸۳ پژوهش

و آموزش: ۱۶)

ISBN 978-964-09-0738-2 - ۲۵۰۰ تومان

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیا.

Dr. Hoseyn Khonifar. A Second Look at Teaching Methods and Techniques ص. ع. به انگلیسی:

کتاب نامه: ص. [۲۱۲]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

چاپ هفتم: ۱۳۹۰.

۱. تدریس. ۲. تدریس - روش شناسی. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. دانشگاه باقرالمعلوم علیه السلام.

ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۳۷۱/۳۰۲۸

LB ۱۰۲۵ / ۲ / ۹ ن خ

۱۳۹۰

نگاهی دوباره به روش‌ها و فنون تدریس

دکتر حسین خلیفر

تهیه: دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام

بوستان کتاب
۱۳۹۰

www.ketab.ir

چاپ اول: ۱۳۸۱
چاپ هفتم: ۱۳۹۰
تاکنون ۲۶/۵۰۰ نسخه از
این اثر منتشر شده است.

نگاهی دوباره به روش‌ها و فنون تدریس

- نویسنده: دکتر حسین خفیه
- تهیه: دانشگاه باقرالمعلم علیه السلام
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم)
- چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: هفتم / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۲۵۰۰ • بهای: ۲۵۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۲۱۵۴-۷، شماره: ۷۷۲۱۵۴ تلفن پخش: ۷۷۴۴۴۶
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۶۲۲-۸۹۰۸۹، ۰۹۳۹۵۹۹۲۰۸۹
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن ۷۸۳۷۱۰۲
- پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه پامنا، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- نمایندگی‌های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهایی کتاب)

اطلاع از تازه‌های انتشار، طریق، پیام کوتاه (SMS)، بازار کتاب، شماره شماره خود به ۰۲۱-۸۸۹۵۶۲۲۰۸۹ و یا از سالن درخواست‌ها به

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: http://www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاریانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مجید حبیبی • کنترل ویرایش: محمد نقویان و بوذر دیلمی مدزی • چکیده عربی: سهیله خانی • چکیده انگلیسی: عبدالمجید مطوریان • قیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروف‌نگاری: احمد مؤتمنی • حروف‌نگار: مژگان فرماتی • صفحه‌آرا: احمد اخلی • کارشناس نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: حسن سادین، جلیل حبیبی و سید علی قانمی • کنترل نمونه‌خوانی: ولی قربانی • نظارت و کنترل آماده‌سازی: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: حسین محمدی • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: امیرعباس رجیبی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

فهرست مطالب

۱۹	مقدمه
فصل اول: تاریخچه و مفاهیم اساسی و هدف‌ها		
۲۳	مدخل
۲۳	تاریخچه
۲۳	هدف‌های فصل اول
۲۴	تاریخچه
۲۴	بیان قرآن
۲۵	آموزش در جوامع ساده و پیچیده
۲۷	محور آموزش نوین
۲۸	ارائه مطالب شناختی
۲۸	نظر هاجینگ در باره نوع مطالب تدریس
۲۹	مهارت‌های مهم آموزش
۳۰	مراحل مهم آموزشی
۳۰	۱. مهارت‌های مهم پیش از تدریس
۳۱	۲. مهارت‌های آموزشی ضمن تدریس

۳۱	۳. فعالیت‌ها و مهارت‌های بعد از تدریس
۳۱	واژه‌شناسی
۳۵	خلاصه فصل اول
۳۶	خودآزمایی

فصل دوم: ارتباطات

۳۹	مدخل
۴۰	ارتباط و فن تدریس
۴۰	معنا و مفهوم ارتباط
۴۱	عناصر اولیه ارتباط در تدریس
۴۲	ارتباط در دیدگاه‌های مختلف
۴۲	تأثیر ارتباط در تدریس
۴۳	شش ارتباط عمده
۴۴	۱. ارتباط ارادی و غیر ارادی
۴۴	۲. ارتباط رسمی و غیر رسمی
۴۵	۳. ارتباط کلامی و غیر کلامی
۴۶	۴. ارتباط مستقیم و غیر مستقیم
۴۶	۵. ارتباط فردی و جمعی
۴۷	۶. ارتباط یک طرفه و دو طرفه
۴۷	فرایند و چرخه ارتباط
۴۸	عوامل اختلال‌گر (موانع) ارتباط
۴۹	۱. نوع صدا و عدم جذابیت
۵۰	۲. جالب نبودن پیام

۳. انتقال منفی ۵۰
۴. در خود فرو رفتن یا رویایی شدن گیرنده پیام ۵۱
۵. عدم درک پیام‌های غیر قابل درک ۵۲
۶. عدم وجود عوامل فیزیکی مناسب ۵۲
- نکات جدید در انتقال پیام ۵۲
- سوالات معلّم، عامل مهم ارتباطی ۵۴
- سطح شناختی سوال ۵۵
- تدریس مؤثر ۵۶
- ویژگی‌های ارتباطی معلّم خوب در تدریس ۵۷
- ویژگی‌های معلّم خوب ۵۹
- بعضی از ویژگی‌های معلّم خوب در جامعه ما ۵۹
- ویژگی‌های معلّم خوب از نظر جان دیویی ۶۰
- ویژگی‌های معلّمان رشد یافته در فنّ تدریس ۶۰
۱. توجه کردن به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان ۶۰
۲. داشتن بیانی ساده ۶۱
۳. آشنایی با فنون و رموز معلّمی ۶۱
۴. آشنایی با مسائل اجتماعی و تسلط بر موضوعات درسی ۶۱
۵. علاقه‌مندی به حلّ مسائل دانش‌آموزان و سعی در ادراک بهتر آنها ۶۲
۶. حفظ حرمت دانش‌آموزان ۶۲
۷. بردباری و حوصله ۶۲
۸. پرهیز از نزدیکی و ارتباط بیش از حد با فراگیران ۶۳
۹. پرهیز از شرمندگی کردن دانش‌آموزان ۶۳
۱۰. ستایش از عمل خوب و کوشش و تلاش و توفیق دانش‌آموزان فعال ۶۳

۶۴ خلاصه فصل دوم
۶۶ خودآزمایی

فصل سوم: مهارت‌های آموزشی

۷۱ مدخل
۷۲ تعریف تدریس
۷۳ نکات اساسی تدریس
۷۴ تعریف‌های جدید تدریس
۷۵ تعریف دفتر همکاری حوزه و دانشگاه از تدریس
۷۵ تقسیم‌بندی کلی تدریس
۷۶ تدریس مستقیم و غیرمستقیم
۷۷ مراحل سه‌گانه تدریس
۷۸ ۱. مهارت‌های آموزشی پیش از تدریس (طراحی آموزشی)
۷۹ منابع هدف‌های آموزشی
۸۰ هدف‌های تعلیم و تربیت
۸۰ ۱. هدف‌های غایی (آرامانی)
۸۱ ۲. هدف‌های کلی (آموزشی)
۸۲ نمونه‌هایی از هدف‌های کلی تعلیم و تربیت
۸۲ ۳. هدف‌های کلی درسی
۸۳ ۴. هدف‌های رفتاری
۸۴ طبقه‌بندی هدف‌های رفتاری
۸۵ هدف‌ها و سطوح یادگیری در «حیطه شناختی»
۸۶ سطوح مختلف یادگیری در حیطه شناختی

۹۲	هدف‌ها و سطوح یادگیری در حیطه عاطفی	۸
۹۳	سطوح مختلف یادگیری در حیطه عاطفی	۹
۹۷	هدف‌ها و سطوح یادگیری در حیطه روانی - حرکتی	۶
۹۸	سطوح مختلف یادگیری در حیطه روانی - حرکتی	۶
۱۰۰	ارتباط حیطه‌های سه گانه با یکدیگر	۷
۱۰۱	نمودار ارتباط حیطه‌های سه گانه با یکدیگر	۷
۱۰۲	خلاصه فصل سوم	۸
۱۰۴	خودآزمایی	۷
فصل چهارم: طراحی آموزشی		
۱۰۹	مدخل	۷
۱۰۹	مباحث طراحی آموزشی (پیش از تدریس)	۸
۱۱۰	طراحی آموزشی	۸
۱۱۱	ارتباط هدف‌های جزئی با هدف‌های کلی درسی	۸
۱۱۱	الف) ارتباط متوالی (عمودی)	۸
۱۱۳	ب) ارتباط موازی (افقی - هم‌تراز)	۹
۱۱۳	ج) ارتباط ترکیبی	۹
۱۱۴	فعل‌ها در فنون تدریس	۹
۱۱۵	ویژگی‌های هدف‌های رفتاری	۹
۱۱۵	رفتار ورودی چیست؟	۹
۱۱۶	ارزشیابی تشخیصی چیست؟ (ارزشیابی ورودی)	۹
۱۱۶	مراحل ارزشیابی تشخیصی	۹
۱۱۷	محتوای درس	۹

۱۱۸	اصل در تهیه محتوا
۱۱۸	ارزشیابی مرحله‌ای (تکوینی)
۱۱۹	ارزشیابی تکمیلی (نهایی: پایانی)
۱۲۰	نمونه الگوی طراح آموزشی
۱۲۱	الگوی طرح درس سالانه
۱۲۱	نکته مهم در طراحی طرح درس سالانه
۱۲۱	مراحل تنظیم درس سالانه
۱۲۳	الگوی طرح درس سالانه (طرح کلی برای سال آموزشی)
۱۲۴	الگوی طرح درس روزانه
۱۲۴	مراحل
۱۲۵	الف) مراحل آمادگی
۱۲۵	۱. آمادگی معلم
۱۲۵	۲. آمادگی شاگرد
۱۲۶	روش‌هایی جهت آماده کردن شاگردان
۱۲۶	۳. آماده نمودن وسایل و مواد آموزشی
۱۲۷	ب) مرحله بیان هدف‌ها
۱۲۸	ج) مرحله ارائه درس
۱۲۸	د) مرحله تلخیص و نتیجه گیری
۱۲۸	ه) مرحله ارزشیابی
۱۲۹	و) مرحله پایان
۱۳۰	نمونه الگوی طرح درس روزانه
۱۳۱	خلاصه فصل چهارم
۱۳۳	خودآزمایی

فصل پنجم: مهارت‌های آموزشی ضمن تدریس

۱۳۷	فعالیت‌های آموزشی ضمن تدریس
۱۳۹	تاریخچه فنون تدریس
۱۴۱	عوامل مؤثر در تدریس
۱۴۱	الگوی تدریس و تعریف آن
۱۴۲	تدریس چیست؟
۱۴۲	روش‌های تدریس
۱۴۳	نمونه‌ای از تقسیم‌بندی‌ها
۱۴۳	الف) روش‌های آموزش انفرادی
۱۴۳	ب) روش واحدها
۱۴۴	تقسیم‌بندی دیگر
۱۴۴	الف) روش‌های تدریس
۱۴۴	ب) فنون تدریس
۱۴۶	انواع روش‌های سنتی
۱۴۶	۱. روش حفظ و تکرار
۱۴۶	عوامل انگیزشی
۱۴۶	محاسن روش حفظ و تکرار
۱۴۷	محدودیت‌های روش حفظ و تکرار
۱۴۷	۲. روش سخنرانی
۱۴۸	تعریف‌های روش سخنرانی
۱۴۹	مراحل روش سخنرانی
۱۴۹	محاسن روش سخنرانی

۱۵۰	محدودیت‌های روش سخنرانی
۱۵۱	نکات عمده در کاربرد و استفاده تکراری از روش سخنرانی
۱۵۲	نمونه پژوهش میدانی
۱۵۲	۳. روش یاران یاور
۱۵۲	اصلاح روش سنتی سخنرانی و روش‌های معلم محور (روش یاران یاور)
۱۵۳	یاران یاور (انقلابی در روش‌های تدریس)
۱۵۴	موقعیت
۱۵۵	مرحله تشکیل گروه‌های دو نفری
۱۵۷	کاربرد شگفت‌انگیز
۱۶۰	نتایج مفید روش
۱۶۰	مزایای دیگر
۱۶۱	محدودیت‌ها
۱۶۲	۴. روش پرسش و پاسخ
۱۶۳	محاسن روش پرسش و پاسخ
۱۶۳	محدودیت‌های روش پرسش و پاسخ
۱۶۳	۵. روش مباحثه‌ای
۱۶۴	محاسن روش مباحثه‌ای
۱۶۴	محدودیت‌های روش مباحثه‌ای
۱۶۴	۶. روش دیداری (نمایشی، نمایش علمی)
۱۶۵	محاسن روش دیداری (نمایشی)
۱۶۵	محدودیت‌های روش دیداری (نمایشی)
۱۶۶	۷. روش دستیاری
۱۶۶	روش استفاده

۱۶۶	محاسن روش دستیاری
۱۶۶	محدودیت‌های روش دستیاری
۱۶۷	۸. روش ایفای نقش (نمایشی، نمایشنامه)
۱۶۷	نکات مهم در کاربرد این روش
۱۶۸	محاسن روش ایفای نقش
۱۶۸	محدودیت روش ایفای نقش
۱۶۸	۹. روش گردش علمی
۱۶۹	فنون عمده این روش
۱۶۹	انواع گردش علمی
۱۷۰	محاسن روش گردش علمی
۱۷۰	محدودیت‌های روش گردش علمی
۱۷۱	۱۰. روش بحث گروهی
۱۷۱	محاسن روش بحث گروهی
۱۷۲	محدودیت روش بحث گروهی
۱۷۲	مراحل روش بحث گروهی
۱۷۵	۱۱. روش مطالعه موردی
۱۷۵	مراحل اجرا
۱۷۵	محاسن روش مطالعه موردی
۱۷۶	محدودیت‌های روش مطالعه موردی
۱۷۶	۱۲. روش آزمایشی (آزمایشگاهی)
۱۷۷	محاسن روش آزمایشی
۱۷۷	محدودیت‌های روش آزمایشی
۱۷۷	۱۳. روش داستان‌گویی

۱۷۸	نکات مهم در روش داستان‌گویی	۶۶۱
۱۷۸	محاسن روش داستان‌گویی	۶۶۲
۱۷۹	محدودیت‌های روش	۶۶۳
۱۷۹	۱۴. روش حلّ مسأله	۶۶۴
۱۷۹	جمع‌آوری دلایل	۶۶۵
۱۷۹	آزمون فرضیات	۶۶۶
۱۸۰	نتیجه‌گیری یا استنتاج	۶۶۷
۱۸۰	فواید محاسن روش حلّ مسأله	۶۶۸
۱۸۰	محدودیت‌های روش حلّ مسأله	۶۶۹
۱۸۱	۱۵. روش تلفیقی	۶۷۰
۱۸۱	نکات این روش	۶۷۱
۱۸۱	محاسن روش تلفیقی	۶۷۲
۱۸۲	محدودیت‌های روش تلفیقی	۶۷۳
۱۸۲	روش‌های جدید تدریس	۶۷۴
۱۸۳	برخی روش‌ها و فنون جدید تدریس	۶۷۵
۱۸۳	الف) الگوها و روش‌های آموزش انفرادی	۶۷۶
۱۸۳	مراحل اساسی روش	۶۷۷
۱۸۴	روش‌های آموزش انفرادی	۶۷۸
۱۸۴	۱. آموزش برنامه‌ای (PI)	۶۷۹
۱۸۴	مراحل اجرا	۶۸۰
۱۸۵	محاسن روش آموزش برنامه‌ای	۶۸۱
۱۸۵	محدودیت‌های روش	۶۸۲
۱۸۶	اصول اساسی در روش (آموزش برنامه‌ای) «PI»	۶۸۳

۱۸۶ آموزش به وسیله کامپیوتر (CAI)
۱۸۷ آموزش انفرادی تجویز شده (IPI)
۱۸۸ روش آموزش انفرادی هدایت شده (IGE)
۱۸۸ (ب) روش مسأله‌ای
۱۸۹ محاسن روش مسأله‌ای
۱۸۹ محدودیت‌های روش مسأله‌ای
۱۹۰ روش واحد پروژه
۱۹۱ واحد پروژه چه ویژگی‌هایی دارد؟
۱۹۱ محاسن روش واحد پروژه
۱۹۲ محدودیت‌های روش واحد پروژه
۱۹۲ خلاصه فصل پنجم
۱۹۶ خودآزمایی

فصل ششم: مهارت‌های آموزشی پس از تدریس

۲۰۱ مقدمه
۲۰۲ فعالیت‌های بعد از تدریس (ارزشیابی)
۲۰۳ امتحان چیست؟
۲۰۳ اندازه‌گیری
۲۰۴ ارزشیابی چیست؟
۲۰۴ هدف ارزشیابی
۲۰۵ انواع ارزشیابی
۲۰۵ تفاوت امتحان و ارزشیابی
۲۰۵ نوع سؤالات در ارزشیابی

۲۰۶	سؤالات عینی
۲۰۷	سؤالات چند گزینه‌ای
۲۰۸	سؤالات کوتاه پاسخ
۲۰۸	سؤالات انشایی یا تشریحی
۲۰۸	۱. سؤالات انشایی محدود پاسخ
۲۰۸	۲. سؤالات انشایی باز پاسخ
۲۰۹	آزمون‌های علمی
۲۱۰	خلاصه فصل ششم
۲۱۱	خودآزمایی
۲۱۲	منابع و مأخذ

مقدمه

یکی از هدف‌های مهم انقلاب فرهنگی، دگرگونی در درس‌های علوم انسانی است و این مهم، مستلزم بررسی منابع درسی موجود و تدریس منابع مبانی و علمی معتبر و مستند با لحاظ کردن دیدگاه‌های روانی و تربیتی است.

نوشتار حاضر در برگیرنده مفاهیم، فنون و روش‌های تدریس است. البته امروزه در این زمینه نظریات مختلفی عرضه شده و حجم بعضی از کتاب‌ها و فصول درسی، نتیجه جلسات متعدد بحث و نقد و نظر است؛ در این کتاب، برای سهولت کار و کیفیت آموزش و یادگیری، سعی شده است به مهم‌ترین مطالب مورد نیاز برای یادگیرندگان پرداخته و به الگوهای جدید و فنون نوین تدریس نیز توجه شود.

به خاطر داشته باشیم که امروزه نظام‌های آموزشی و فعالیت‌های آنها، با توجه به پیشرفت جوامع، همواره دستخوش تغییر و تحول است؛ البته تحول آموزش، معلول تحول اجتماعی، فرهنگی و تحول علم و تکنولوژی است.

همگام با پیشرفت و دگرگونی علوم، فنون و روش‌ها و پیچیده شدن جوامع، نیازهای فردی و اجتماعی نیز وسیع‌تر می‌شود؛ ارضای نیازهای پیچیده، به علوم و فنون پیچیده‌ای نیاز دارد و کسب علوم و فنون پیچیده در سایه روش‌های آموزشی پیچیده امکان‌پذیر است. به همین دلیل، وظیفه و مسؤلیت معلم امروز، نسبت به گذشته سنگین‌تر و پیچیده‌تر شده است و دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی و قدیمی، جامعه و افراد آن را به سوی یک تحول عمیق و پیشرفته سوق داد.

در دنیای امروز هیچ‌کس بی‌نیاز از تعلیم و تربیت نیست. امروزه فعالیت در مدرسه و آموختن، بخش عظیمی از زندگی انسان‌ها را دربرمی‌گیرد. بنابراین، نمی‌توان با دیدگاه‌های گذشته به تربیت افراد همت گماشت.

از نکات عمده در آموزش، تدریس و تربیت انسان‌ها، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. فعالیت‌های آموزشی و فنون تدریس باید به تغییر در رفتار افراد منجر شود.
۲. معلمان و مربیان جامعه باید امکانات مطلوب یادگیری و زمینه‌های شکوفایی استعداد افراد را فراهم آورند.
۳. آنها باید به کار معلمی و آموزش خود ایمان و بر مؤثر بودن آن اعتقاد راسخ داشته باشند.
۴. آنان باید دارای ویژگی‌های شخصیتی مطلوب باشند.
۵. آگاهی و شناخت از اصول و روش‌های تعلیم و تربیت، عامل مهمی در عرضه مطالب درسی است.
۶. معلم امروز باید از اصول روان‌شناختی و فلسفه و اصول یادگیری آگاهی داشته باشد.
۷. معلم و مربی زمانی می‌تواند ارزش‌های اجتماعی، دینی، اخلاقی و فرهنگی را در شاگردان و اجتماع متبلور سازد که در زمان آموزش، استعداد جمعی را در نظر داشته و آنها را شکوفا نماید.
۸. معلم و مربی باید به روش‌ها و فنون تدریس آشنا بوده و سایر مهارت‌های ارتباطی و آموزشی را بشناسد.